

8. Savchenko O.YA. Kompetentnisnyy pidkhd yak chynnyk modernizatsiyi osvity. *Pochatkova shkola*. 2009. № 8. S. 2-8.
9. Semenushyna I.V. Do pytannya formuvannya profesiynykh kompetentnostey zasobamy matematychnykh dystsyplin. *Ahrarna nauka ta osvita v umovakh Yevrointehratsiyi: materialy konferentsiyi. Kam'yanets'-Podil's'kyy*, 2018. S. 339-341.
10. Topuzov O.M. Kompetentnisnyy pidkhd – stryzen' naukovykh innovatsiy u navchanni. *Hazeta «Osvita Ukrainy»*. 15 serpnya 2016 roku. Vyp. 32. URL: <http://undip.org.ua/achievement/zmi/4819/>

Отримано: 27.07.2024

УДК 378.016:53

DOI: 10.32626/2307-4507.2024-30.39-42

Микола ШУТ¹, Людмила БЛАГОДАРЕНКО², Тарас СІЧКАР³

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

e-mail: ¹mishut1@ukr.net, ²kzf@ukr.net, ³tsichkar@ukr.net;

ORCID: ¹0000-0001-6342-2129, ²0000-0002-5501-5416, ³0000-0001-5501-8885-0170

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ ЯК КЛЮЧОВА ПРОБЛЕМА У ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розглядається проблема підвищення якості підготовки науково-педагогічних кадрів у галузі фізичної освіти, оскільки кваліфікація працівників безпосередньо впливає на її стан, який на сьогодні не можна вважати задовільним. Автори наголошують, що фізична освіта є найважливішим компонентом всієї освітньої системи, тому без забезпечення достатнього рівня якості навчання фізики неможливо вести мову про ефективність всієї системи освіти в цілому. Серед безлічі проблем у цьому аспекті автори виділяють дві основні – відсутність у молоді мотивації до вивчення фізики та катастрофічне зменшення державного замовлення на підготовку вчителів фізики, хоча саме кваліфіковані вчителі здатні забезпечити усвідомлення учнями перспектив педагогічної і наукової діяльності у галузі фізики та їх необхідність для розвитку держави. Автори висловлюють впевненість, що популярна нині думка про те, що «вчителем може бути кожен» є хибною та шкідливою і свідчить про відсутність професіоналізму у тих, хто її підтримує. Наголошується, що стати кваліфікованим вчителем може тільки та людина, яка впродовж терміну навчання перебувала в середовищі педагогічної вищої школи, оскільки в цьому середовищі поєднуються як освітні, так і соціальні стратегії підготовки компетентного фахівця, а тому майбутні вчителі мають можливість зануритися у проблеми професії. Автори окремо зупиняються на такому важливому компоненті педагогічного середовища, як науково-практичні конференції. Особлива увага приділяється конференціям, які впродовж багатьох років регулярно проводяться у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка і які стали потужним поштовхом у професійній самореалізації багатьох нині відомих українських методистів і науковців. Відзначається величезний внесок у підготовку висококваліфікованих науково-педагогічних кадрів в Україні засновника та незмінного керівника цих конференцій, відомого вченого-методиста, вчителя і взагалі унікальної людини – Петра Сергійовича Атаманчука.

Ключові слова: фізична освіта, педагогічне середовище, підготовка науково-педагогічних кадрів, науково-практичні конференції.

В історії розвитку нашої країни той період, який вона переживає сьогодні, безсумнівно стане найважчим, але у той же час визначальним. Саме він стане основоположним для нашого майбутнього, виявить потенційні можливості, визначить шляхи відродження та подальшого розвитку. Тому сьогодні нам слід бути як ніколи уважними до стану тих загальнодержавних систем, які в подальшому відіграватимуть основоположну роль у становленні нашої країни в новій якості та визнанні її престижу в міжнародному просторі. Основна з цих систем – система освіти. Ми зупинимося на її найважливішому компоненті – фізичній освіті, без забезпечення достатнього рівня якості якої неможливо вести мову про ефективність всієї системи освіти в цілому. Разом з тим, похвалитися успіхами у розв'язанні проблем навчання фізики ми поки що не можемо. І серед безлічі проблем у цьому аспекті слід виділити дві основних – відсутність мотивації до вивчення фізики у молоді та катастрофічне зменшення державного замовлення на підготовку вчителів фізики. Здавалося б, що це не логічно, навпаки, саме на нинішньому етапі слід готувати більше молодих, талановитих вчителів, які зможуть зацікавити учнів та на

власному прикладі продемонструвати їм перспективи педагогічної і наукової діяльності у галузі фізики. Але складається враження, що у владних структурах цього не стільки не можуть, скільки не хочуть зрозуміти. Як підсумок, навіть ті рідкісні проблески інтересу до фізики, які з'являються в учнів, особливо на перших етапах її вивчення, підтримати та розвинути у більшості випадків нема кому.

Метою статті є розгляд існуючих недоліків у підготовці науково-педагогічних кадрів для галузі фізичної освіти та можливостей їх усунення з використанням попереднього досвіду та на основі національних освітніх надбань.

У минулі роки Україна демонструвала величезні успіхи у галузі фізичної освіти, що пояснювалося, в першу чергу, особливою увагою до підготовки вчителів з боку держави. Зокрема, тільки Український державний університет імені Михайла Драгоманова випускав щорічно близько сімдесяти п'яти висококваліфікованих вчителів фізики. А сьогодні навіть страшно назвати кількість бюджетних місць, яку визначило Міністерство освіти і науки для спеціальності

«Середня освіта (фізика)» – їх всього шість. Про яке забезпечення закладів освіти компетентними вчителями і викладачами можна казати в таких умовах? І це не просто наша особиста думка, адже з багатьох освітніх закладів поступають тривожні сигнали – в закладах середньої освіти не вистачає вчителів фізики. Трапляються випадки, коли на відповідні посади приходять абсолютно випадкові люди, які іноді не мають відповідної освіти навіть на бакалаврському рівні. Це призводить до того, що фізику починають викладати історики або філологи. Вони вступають до магістратури за спеціальністю «Середня освіта (фізика)» і стають дипломованими фахівцями, але навряд чи стають компетентними. Адже слід врахувати, що програма фахової підготовки в магістратурі передбачає, в основному, підвищення рівня методичної складової компетентності вчителя фізики, але при цьому він повинен знати не лише методики навчання, але й саму фізику. Кожному зрозуміло, що для успішного опанування методик навчання необхідно вільно володіти змістом навчального предмета. У ході навчання в магістратурі отримати знання з фізики неможливо, це просто не передбачено у програмі підготовки. От і виходить, що навчати учнів фізики будуть вчителі, які самі її не знають. Фізика – наука складна і засвоювати її основи необхідно з дитячих років і впродовж всього життя. Фізику неможливо завчити, її треба відчувати і розуміти, пропускати через себе. Тому викладати фізику може лише та людина, яка досконало володіє фундаментальними знаннями. У короткі терміни опанувати їх навіть на достатньому рівні неможливо. А вчитель, який не знає свого предмету, не зможе ані навчити учнів фізики, ані викликати в них інтерес до цієї науки.

Прикро, але сьогодні навіть окремі представники педагогічної спільноти висловлюють думку про те, що «вчителем може бути кожний». Ми впевнені, що ця хибна і шкідлива думка може народжуватися лише внаслідок відсутності професіоналізму у тих, хто її підтримує. Разом з тим, такий підхід продовжує поширюватися і, безумовно, завдає відчутного удару по престижу професії вчителя фізики. Адже стати справжнім, кваліфікованим вчителем може тільки та людина, яка впродовж терміну навчання перебувала в середовищі педагогічної вищої школи, в якому поєднуються як освітні, так і соціальні стратегії підготовки компетентного фахівця, нерозривно пов'язані між собою. Саме постійне перебування в педагогічному середовищі дозволяє майбутнім вчителям зануритися у проблеми професії, відчутти на собі їх прояви, усвідомити особистісну значущість і перевірити, чи стане ця професія сенсом їх життя. У ході навчання майбутні вчителі набувають також першого практичного педагогічного досвіду, а також досвіду спілкування та умінь бути публічними людьми, виступати перед аудиторією, відстоювати свої думки і твердження, що для вчителів є особливо важливим.

Про структуру педагогічного середовища можна говорити багато, вона надзвичайно розгалужена і містить безліч компонентів. На одному з найважливіших ми хочемо зупинитися окремо – це науково-практичні конференції, у яких в минулі роки студенти завжди брали активну участь, причому в очному режимі, оскільки інший просто не був передбачений. Чому конференції були так корисні для молодих вчи-

телів? Насамперед тому, що вони дозволяли їм відчувати себе рівними серед своїх старших колег, набутти нового досвіду, опинитися у нестандартних ситуаціях та перевірити свою здатність до адаптації в них. На конференціях виступали провідні фахівці у галузі фізики та методики навчання фізики, закохані у свою професію. Вони розмовляли із слухачами на одній мові, із задоволенням ділилися своїми знаннями і навичками педагогічної майстерності, а також досвідом дослідницької діяльності у галузі фундаментальної фізики. Програми конференцій завжди передбачали роботу декількох секцій, зокрема, з методичних проблем та проблем у галузі фундаментальних фізичних досліджень. Тому учасники конференцій занурювалися у середовище, в якому забезпечувався нерозривний зв'язок між фізикою як наукою та фізикою як навчальним предметом. Таким чином, основна вимога освіти сьогодні – інтеграція навчальної і наукової складових у діяльності педагогічної вищої школи, активно реалізовувалася ще у минулі роки. Особливо слід відзначити психологічний клімат, який панував на таких конференціях – їх учасники спілкувалися на рівних, незалежно від статусу людини, що особливо позитивно відображалося на становленні особистості майбутніх вчителів та усвідомленні ними своєї людської і професійної гідності.

Окремо слід зупинитися на наукових конференціях, які впродовж багатьох років регулярно проводяться у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка і які стали потужним поштовхом у професійній самореалізації багатьох нині відомих українських методистів і науковців. Ці конференції завжди відрізнялися якісними особливостями. На них ставилися чіткі і конкретні наукові цілі, орієнтовані на розв'язання широкого кола освітніх і виховних завдань. Важко переоцінити значення таких конференцій – на них намічались шляхи руху уперед, можливості самовдосконалення та відмови від застарілих догм. У Кам'янець-Подільський з'їжджався весь науковий світ представників фізики та методики її навчання з різних регіонів України та з інших країн, відомі вчені, науковці-початківці, а також студенти педагогічних і класичних університетів.

Такий інтерес до конференцій у Кам'янець-Подільському був зумовлений не тільки високим рівнем науковості та практичної значущості, але й великою повагою до їх засновника та незмінного керівника, відомого вченого-методиста, вчителя і взагалі унікальної людини – Петра Сергійовича Атаманчука, визнанням його наукового і особистісного статусу та безсумнівного авторитету. Коло наукових інтересів Петра Сергійовича було надзвичайно широким – від окремих підходів в навчанні фізики і до інноваційних освітніх моделей. Він був неординарною особистістю, мав талант генератора сучасних наукових ідей, відрізнявся оригінальністю наукових думок, але при цьому орієнтувався на національні освітні надбання і традиції та зберігав до них безмірну повагу. Петро Сергійович був талановитим вченим та неперевершеним вчителем, який щедро ділився з численними учнями своїм інтелектом та віддавав їм всю душу. Особливу повагу викликали мудрість та чуйність Петра Сергійовича, він завжди був готовий дати слушні поради та прийти на допомогу тим, хто її потребував, незважаючи на

постійну зайнятість. Петро Сергійович вражав своєю працездатністю, невтомністю, почуттям відповідальності. Він завжди був потрібний людям і це надавало йому сил і бажання рухатись уперед.

Більшість провідних вчених у галузі теорії та методики навчання фізики пройшли через конференції у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка. І всі вони визнають, що конференції відіграли значну роль у їх особистісному та кар'єрному зростанні і пригадують ці наукові заходи з повагою та вдячністю. Для молодих науковців участь у конференціях теж мала величезне значення – вони не лише виставляли на всебічне обговорення результати своїх наукових досліджень та перевіряли правильність своєї наукової позиції, але й набували навичок спілкування зі своїми старшими колегами, вчилися доводити свою правоту. До виступу на пленарних і секційних засіданнях конференції науковці готувалися дуже ретельно. Бувало все – і хвилювання, і безсонні ночі. Але яку гордість відчувала людина після вдалого виступу на конференції і схвальних відгуків відомих вчених! Саме це гартувало вченого на його науковому шляху, сприяло становленню справжнього фахівця. Тому можна із впевненістю стверджувати, що наукові конференції у Кам'янець-Подільському національному університеті впродовж не одного десятиліття були кузницею науково-педагогічних кадрів найвищого рівня.

На жаль, сьогодні наукові конференції поставлені на потік, а рівень їх науковості інколи викликає сумніви. У попередні роки не могло йти мови про захист кандидатської або докторської дисертації, якщо людина не брала участі у наукових конференціях, не виступала з результатами своїх досліджень, не була відома і визнана в науковому співтоваристві. Як результат – члени спеціалізованих вчених рад (а це були провідні фахівці у відповідній галузі) знали особисто всіх здобувачів наукових ступенів, були обізнані з тематикою наукових досліджень, могли оцінити їх реальний рівень, а також рівень фундаментальної підготовки науковця і навіть його індивідуальні якості. Під час захисту дисертації члени спеціалізованої вченої ради задавали дисертанту питання, які були для нього несподіваними і це був найважливіший етап у ході захисту. Але саме за відповідями дисертанта можна було зробити об'єктивний висновок з приводу того, у якій мірі готовий здобувач до отримання почесного звання науковця. Тому під час захисту дисертацій було, що обговорювати і це відбувалося бурхливо і відкрито. А людина, яка пройшла процедуру такого захисту, мала можливість усвідомити, чого вона насправді варта. Тепер, на жаль, процедура отримання наукового ступеня (кандидата наук) відбувається зовсім по-іншому, так би мовити, камерно. Дисертанта та його науковий доробок у більшості випадків знають тільки ті, хто бере участь у захисті, а це завжди свої люди. А тому захист дисертації перетворюється, фактично, на фарс. І лави носіїв наукових ступенів інколи поповнюються люди, які не зробили жодного кроку на шляху становлення справжнього науковця і не можуть похвалитися внеском у розвиток науки. А чи може відчувати задоволення від такого захисту сам здобувач, якщо все було відомо заздалегідь? Чи у цьому випадку діє принцип: п'ять хвилин ганьби – і ти кандидат наук, а це ж цілий доктор філософії! На жаль, наша освіта не-

впинно поповнюється такими науково-педагогічними кадрами. Здобувачі наукових ступенів тепер рідко виступають на конференціях, хіба що в онлайн-режимі, а такий формат не може вважатися повноцінною апробацією результатів наукових досліджень і не забезпечує об'єктивного уявлення про науковий рівень людини. Фактично, сьогодні необхідною і достатньою умовою для допуску до захисту дисертації (на здобуття наукового ступеня як кандидата, так і доктора наук) стала лише наявність певної кількості публікацій. Чи виграє від цього наука? Очевидно, що ні. Нам можуть заперечити: такий підхід до захисту дисертації зумовлений об'єктивними обставинами. Але тоді, з урахуванням цих обставин, слід все ж таки посилити вимоги до процедури захисту дисертацій на здобуття наукових ступенів.

Одне радує – старшому поколінню науковців є, що пригадати. Ми навчалися у справжніх вчених, пройшли тернистий шлях наукового становлення і сприяли зміцненню наших національних освітніх традицій. І якщо нас запитають – а що ви, власне, можете пред'явити, то ми пред'явимо наші здобутки, якими по праву можемо пишатися. А ще ми сподіваємося на те, що настане час і підходи до підготовки науково-педагогічних кадрів будуть переглянуті і тоді цій найважливішій державній проблемі буде приділено особливої уваги. Важливо також відзначити, що ринок праці для науково-педагогічних працівників залишається стабільним навіть у теперішній важкий час, оскільки, незважаючи на об'єктивні проблеми, освіта у своєму розвитку не стоїть на місці і відчуває постійну потребу у фахівцях. Тому слід відроджувати та відновлювати професійну орієнтацію на спеціальність «Середня освіта (фізика)», шукати шляхів зацікавлення молоді роботою у закладах освіти. Ця проблема є комплексною і багатовекторною, але у цьому напрямку ми маємо величезний досвід минулих років. Останнім часом виникла ще одна несподівана проблема – деякі заклади вищої педагогічної освіти почали переорієнтацію на моделі класичних університетів, хоча і залишають підготовку за педагогічними спеціальностями, а це зумовлює певний відхід від якісної підготовки педагогічних кадрів. Ця тенденція вочевидь є негативною, оскільки зламати старе легше, ніж побудувати нове. Очевидно, що процес переходу педагогічних університетів в статус класичних супроводжується змінами у програмах фахової підготовки та навчальних планах не на користь педагогічних спеціальностей. І що ми маємо у підсумку? Успішні педагогічні університети перетворюються на другорядні чи то класичні, чи то педагогічні, оскільки не завжди забезпечені кваліфікованими кадрами, спеціальною інфраструктурою та науковими школами відповідно до нових вимог, а головне – загублюються освітні традиції, які створювалися роками. А як було зазначено вище – висококваліфікований вчитель може бути підготовлений лише за умов постійного перебування у спеціальному фаховому середовищі вищої педагогічної школи.

Отже, ми повинні пам'ятати, що всі сучасні процеси модернізації освіти неможливі без урахування минулого досвіду. На чолі кута сьогодні стоїть перегляд підходів до підготовки вчителів і викладачів фізики як на першому (бакалаврському), так і на друго-

му (магістерському) освітніх рівнях. Держава повинна зробити важливий крок – визнати особливий статус вчителів фізики і переглянути підходи до матеріального оцінювання їх праці. Важливо пам'ятати, що вчитель фізики виконує не лише освітню, але й виховну функцію. Зміст курсу фізики як в закладах середньої, так і вищої освіти має величезні можливості для формування у молоді почуття національної гідності на прикладах досягнень української науки та величі особистостей українських науковців. А це є сьогодні і буде у найближчі роки особливо важливим завданням нашого суспільства. Таким чином, необхідно якомога швидше приступити до розв'язання актуальних проблем щодо дефіциту вчителів фізики. Важливо виявити найбільш суттєві недоліки, що мають місце у ході формування їх фахової компетентності та визначити, яких знань і умінь не вистачає сучасним вчителям фізики. Цілком очевидно, що в українській школі повинен працювати вчитель, який володіє повним комплексом професійних можливостей, розуміє важливість своєї професії, готовий діяти на випередження та передбачати завтрашні виклики у суспільстві та в освітньому процесі з фізики.

Список використаних джерел:

1. Микола Шут, Людмила Благодаренко, Тарас Січкач. Фізична освіта – найважливіший компонент освітньої системи України. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. Вип. 3. Бердянськ, 2023. С. 577-586. URL: <https://pedagogy.bdpu.org.ua/>
2. Шут М.І., Благодаренко Л.Ю., Січкач Т.Г.. Занепад фізичної освіти в Україні як проблема загальнодержавного значення. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Серія педагогічна. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. Вип. 28: Концептуальні основи розбудови сучасної природничо-математичної та фізико-технологічної освіти. С. 32–35. DOI: <https://doi.org/10.32626/2307-4507.2022-28.32-35>

**Mukola SHYT, Lyudmila BLAGODARENKO,
Taras SICHKAR**

Ukrainian State University named after Mykhailo Drahomanov

IMPROVING THE QUALITY OF SCIENTIFIC AND TEACHING STAFF TRAINING AS A KEY PROBLEM IN THE INDUSTRY OF PHYSICAL EDUCATION IN UKRAINE

Abstract. The article considers the problem of improving the quality of training of scientific and pedagogical personnel in the field of physical education, since the qualification of employees directly affects its condition, which cannot be considered satisfactory today. The authors emphasize that physical education is the most important component of the entire educational

system, therefore, without ensuring a sufficient level of the quality of teaching physics, it is impossible to talk about the effectiveness of the entire education system as a whole. Among the many problems in this aspect, the authors single out two main ones – the lack of motivation among young people to study physics and the catastrophic decrease in the state order for the training of physics teachers, although it is qualified teachers who are able to ensure that students are aware of the prospects of pedagogical and scientific activities in the field of physics and their necessity for the development of the state. The authors express confidence that the currently popular opinion that "everyone can be a teacher" is false and harmful and shows the lack of professionalism of those who support it. It is emphasized that becoming a qualified teacher can only be a person who has been in the environment of a pedagogical higher school during the period of study, because in this environment both educational and social strategies of training a competent specialist are combined, and therefore future teachers have the opportunity to immerse themselves in the problems of the profession. The authors separately dwell on such an important component of the pedagogical environment as scientific and practical conferences. Special attention is paid to the conferences that have been regularly held at the Kamianets-Podilskyi National University for many years and which have become a powerful impetus for the professional self-realization of many now-famous Ukrainian methodologists and scientists. The great contribution to the training of highly qualified scientific and pedagogical personnel in Ukraine will be noted by the founder and permanent leader of these conferences, a well-known Methodist scientist, teacher and generally unique person – Petro Atamanchuk.

Key words: physical education, pedagogical environment, training of scientific and pedagogical personnel, scientific and practical conferences

References:

1. Mykola Shut, Lyudmyla Blahodarenko, Taras Sichkar. Fizychna osvita – nayvazhlyvishyy komponent osvitynoyi systemy Ukrainy. *Naukovi zapysky Berdyans'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Seriya: Pedahohichni nauky*. Vyp. 3. Berdyans'k, 2023. S. 577-586. URL: <https://pedagogy.bdpu.org.ua/>
1. Shut M.I., Blahodarenko L.Yu., Sichkar T.H.. Zaneпад fizychnoyi osvity v Ukraini yak problema zahal'no-derzhavnoho znachennya. *Zbirnyk naukovykh prats' Kam'yanets' Podil's'koho natsional'noho universytetu imeni Ivana Ohiyenka. Seriya pedahohichna*. Kam'yanets'-Podil's'kyi: Kam'yanets'-Podil's'kyi natsional'nyy universytet imeni Ivana Ohiyenka, 2022. Vyp. 28: Kontseptual'ni osnovy rozbudovy suchasnoyi pryrodnycho-matematychnoyi ta fizyko-tekhnolohichnoyi osvity. S. 32–35. DOI: <https://doi.org/10.32626/2307-4507.2022-28.32-35>

Отримано: 14.11.2024